

Analysis of indigenous knowledge and tendency to use sedative medicinal plants among employees (case study: Ardestan city)

Mansureh Ghavam ¹ | Alireza Momenzadeh ²

¹ Corresponding Author, Associate Professor, Department of Nature Engineering, Faculty of Natural Resources and Earth Sciences, University of Kashan, Kashan, Iran. E-mail: mghavam@kashanu.ac.ir

² MSc, Department of Nature Engineering, Faculty of Natural Resources and Earth Sciences, University of Kashan, Kashan, Iran. E-mail: amomenzadeh42@yahoo.com

Article Info

Article type
Research Article

Article history

Received: 19 June 2024
Revised: 13 July 2024
Accepted: 1 August 2024
Published: 10 September 2024

Keywords:

Anxiety
Indigenous knowledge
Medicinal plants
Neurologic diseases
Treatment

ABSTRACT

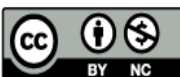
Objective: Indigenous worldviews, beliefs, traditions, practices and institutions are transferred through indigenous knowledge and become practical. Today, depression, insomnia, anxiety and stress are among the most common mental disorders and general problems among employees. The present study was conducted with the aim of investigating local knowledge and tendency towards medicinal plants effective on nerves among the employees of Ardestan city.

Methods: This study was conducted in a descriptive-analytical and survey form, and the research tool was a researcher-made structured questionnaire that included 10 general items and 72 different specialized items. The statistical population was the employees of different offices in Ardestan, and based on Cochran's formula, the sample size was estimated to be 131 people. The reliability of the research tool was confirmed by calculating the alpha value of 0.877 and its validity was confirmed by studying the professors. SPSS software was used to perform descriptive and statistical analysis.

Results: According to the findings, among the medicinal plants, peppermint plant (2.86%) was the most consumed and sage (1.23%) was the least consumed among the employees. Also, the results of Friedman's test showed that the employees' purpose of consuming medicinal plants effective on the nervous system was to relieve fatigue and feel relaxed.

Conclusion: Therefore, it seems that employees in different offices tend to use medicinal plants traditionally to relieve fatigue caused by work and maintain their peace in the work environment.

Cite this article: Ghavam, M., & Momenzadeh, A. (2024). Analysis of indigenous knowledge and tendency to use sedative medicinal plants among employees (case study: Ardestan city). *Research in Ethnobiology and Conservation*, 1(4), 49-62. <https://doi.org/10.22091/ethc.2024.10899.1028>

©The Author(s).

DOI: <https://doi.org/10.22091/ethc.2024.10899.1028>

Publisher: University of Qom

تحلیل دانش بومی و گرایش به مصرف گیاهان دارویی آرام‌بخش در بین کارمندان (مطالعه موردی: شهر اردستان)

منصوره قوام^۱ | علیرضا مؤمن زاده^۲

^۱ نویسنده مسئول، دانشیار، گروه مهندسی طبیعت، دانشکده منابع طبیعی و علوم زمین، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران. رایانامه: mghavam@kashanu.ac.ir
^۲ کارشناسی ارشد، گروه مهندسی طبیعت، دانشکده منابع طبیعی و علوم زمین، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران. رایانامه: amomenzadeh42@yahoo.com

چکیده

اطلاعات مقاله

نوع مقاله

پژوهشی

تاریخچه

دریافت: ۱۴۰۳/۰۳/۳۰

بازنگری: ۱۴۰۳/۰۴/۲۳

پذیرش: ۱۴۰۳/۰۵/۱۱

انتشار: ۱۴۰۳/۰۶/۲۰

کلیدواژه‌ها

اضطراب

بیماری‌های اعصاب

دانش بومی

درمان

گیاهان دارویی

هدف: جهان‌بینی‌ها، باورها، سنت‌ها، اعمال و نهادهای بومی از طریق دانش بومی منتقل شده و به مرحله عمل در می‌آیند. امروزه افسردگی، بی‌خوابی، اضطراب و استرس از شایع‌ترین اختلالات روانی و معضل عمومی در بین کارمندان است. مطالعه حاضر با هدف بررسی دانش بومی و گرایش به گیاهان دارویی مؤثر بر اعصاب در بین کارمندان شهر اردستان صورت گرفته است.

مواد و روش‌ها: این مطالعه به صورت توصیفی-تحلیلی و پیمایشی انجام گرفت و ابزار تحقیق پرسش‌نامه ساختاریافته محقق ساخته شامل ۱۰ گویه عمومی و ۷۲ گویه تخصصی مختلف بود. جامعه آماری کارکنان اداره‌های مختلف شهر اردستان بودند که بر اساس فرمول کوکران حجم نمونه ۱۳۱ نفر برآورد گردید. پایایی ابزار تحقیق با محاسبه میزان آلفا به مقدار ۰/۸۷۷ و روایی آن با مطالعه اساتید تأیید شد. از نرم افزار SPSS برای انجام تحلیل‌های توصیفی و آماری استفاده شد.

نتایج: بر اساس یافته‌ها از بین گیاهان دارویی مورد نظر، گیاه نعنای با (۲/۸۶ درصد) بیشترین و مریم‌گلی با (۱/۲۳ درصد) کمترین میزان مصرف را در بین کارمندان دارا بودند. همچنین نتایج آزمون فریدمن نشان داد که هدف کارمندان از مصرف گیاهان دارویی مؤثر بر سیستم عصبی، رفع خستگی و احساس آرامش بود.

نتیجه‌گیری: از این رو به نظر می‌رسد شاغلین در اداره‌های مختلف برای رفع خستگی‌های ناشی از کار و حفظ آرامش خود در محیط کار، به مصرف گیاهان دارویی به طور سنتی تمایل دارند.

استناد: قوام، منصوره، و مؤمن زاده، علیرضا (۱۴۰۳). تحلیل دانش بومی و گرایش به مصرف گیاهان دارویی آرام‌بخش در بین کارمندان (مطالعه موردی: شهر اردستان). *پژوهش‌های زیست‌قوم‌شناختی و حفاظت*، (۴)۱، ۴۹-۶۲. <https://doi.org/10.22091/ethc.2024.10899.1028>

مقدمه

امروزه استفاده از گیاهان دارویی به صورت جهانی توسعه یافته و زمینه تحقیق، جذب و تأثیر بر نظام سلامت جهان است (Theodoridis et al., 2023). سازمان بهداشت جهانی (WHO) بر این باور است که بیش از هشتاد درصد (۸۰ درصد) از ساکنان کشورهای در حال توسعه از داروهای گیاهی متعارف استفاده می‌کنند (Aziz et al., 2018). دانش بومی یا دانش سنتی به درک مردم ساکن در یک جامعه معین اطلاق می‌شود که از راه تجربیات، استفاده مکرر در طول قرن‌ها و سازگاری با محیط و فرهنگ‌های محلی حاصل شده است (Sharma et al., 2024).

امروزه افسردگی، بی‌خوابی، اضطراب و استرس یکی از شایع‌ترین اختلالات روانی و معضل عمومی در بین کارمندان است. زندگی‌های پر استرس سبب شده تا بیشتر افراد از آرامش اعصاب بی‌بهره بمانند. از آن جایی که بیشتر داروهای شیمیایی و سنتزی اعصاب، عوارض متعددی را به همراه دارند و گاهی نیز فرد را در فعالیت‌های روزانه با مشکل مواجه می‌کنند؛ استفاده از گیاهان دارویی در درمان این بیماری‌ها به مراتب بهتر از داروهای شیمیایی است. به همین خاطر می‌توان این داروهای گیاهی را به مدت طولانی مصرف کرد. هرچند بسیاری از این داروها در درازمدت تأثیر خود را بر روی بدن فرد نشان می‌دهند اما بعضی از این دمنوش‌های گیاهی ظرف مدت کوتاهی نتیجه‌بخش خواهند بود. در گذشته‌ای نه چندان دور در بسیاری از کشورهای کهن به ویژه ایران گیاهان زیادی برای درمان این بیماری‌ها مورد استفاده قرار می‌گرفتند. مهم‌ترین بیماری‌های قابل درمان توسط این گیاهان عبارت‌اند از انواع سردردهای عصبی و تنشی، تپش قلب و اضطراب، ضعف حافظه، آلزایمر یا زوال عقل^۱، حملات میگرنی، بی‌خوابی، افسردگی، احساس غم و اندوه و استرس (Zali et al., 2010).

اضطراب^۲ یکی از پدیده‌های بسیار رایج عصر ما و در عین حال دارای پیشینه‌ای طولانی می‌باشد. اصولاً کارمندان از دیرباز خود را با دو پدیده استرس و اضطراب همراه دیده و همواره در صدد یافتن راه‌هایی جهت فائق آمدن بر این مشکلات و تسکین در برابر آن‌ها بوده و در این راه به نتایج خوبی دست پیدا کرده‌اند، اما هنوز به موفقیت کامل دست نیافته‌اند (Nojoumi et al., 2002). اضطراب که واکنش طبیعی به فشار روانی است دارای مؤلفه‌های رفتاری، بدنی و ذهنی است و همچنین نوعی تصور است که وجود خارجی و عینی ندارد ولی در تفسیر پدیده‌های مشاهده‌پذیر^۳ می‌تواند مفید باشد. اگرچه امروزه عقیده دارند که اضطراب کم برای حیات و زندگی روزمره لازم است، اما اضطراب زیاد برای کارکنان دارای پیامدهای سازمانی زیادی است که می‌توان به کاهش عملکرد مناسب سازمان، افزایش تعداد غیبت‌ها، افزایش موارد استعفا، کاهش رضایت شغلی در بین کارکنان و مدیران، کاهش تعهد سازمانی و نظایر اینها اشاره کرد (Bagheri et al., 2005). همچنین زیان‌های جدی بر جسم، روان، روابط اجتماعی، حرفه و تحصیلات وارد می‌آورد و فرد را از دارا بودن یک سلامت کیفی قابل قبول در زندگی محروم می‌نماید (Soltani, 2002). استرس و اضطراب زیاد طولانی مدت همواره منجر به پاسخ‌های مختلف فیزیولوژیک بدن از جمله افزایش متابولیسم، کاهش ایمنی، افزایش کار دستگاه قلب و عروق و در نهایت افزایش مرگ می‌گردد (Ghafari Nejad et al., 2017).

در پژوهشی که Shahinfar و همکاران (۲۰۱۷) انجام دادند دریافتند که در طب سنتی، سنبل الطیب، اسطوخودوس، خارمریم، فلوس، گل سرخ، صمغ پسته، زیرفون، علف چای، رازیانه، بابونه، اسفناج و بهارنارنج دارای اثرات ضد اضطرابی می‌باشند. Saeidi و همکاران (۲۰۲۰) در بررسی مقایسه‌ی اثربخشی بادرنجبویه و اسطوخودوس بر اضطراب کارکنان شرکت نفت ایران دریافتند که گیاه دارویی بادرنجبویه و اسطوخودوس اضطراب کارکنان را کاهش می‌دهد. Dabirifard و همکاران (۲۰۱۷) در مطالعه خود در زمینه مصرف گیاهان دارویی در دوران بارداری، دریافتند بانوان گل‌گاوزبان را برای برطرف کردن استرس و اضطراب استفاده می‌کنند. Soltani Nejad و همکاران (۲۰۲۰)، در بررسی تأثیر گیاه گل‌گاوزبان بر اضطراب دانشجویان دریافتند که مصرف گل‌گاوزبان در کاهش اضطراب می‌تواند مؤثر واقع شود. همچنین Shabaniyan و همکاران (۲۰۱۶)، در مطالعه‌ای اثر گیاه دارویی سنبل الطیب و داروی دیازپام^۴ را بر کاهش اضطراب قبل از عمل جراحی بررسی کردند. نتایج نشان داد که این گیاه

¹ Dementia

² Anxiety

³ Observable phenomena

⁴ Diazepam

نیز بر کاهش اضطراب اثرگذار است. Ghavam و همکاران (2024) در بررسی گیاهان دارویی آرام‌بخش در کاهش استرس ناشی از شیوع اپیدمی بیماری‌های ویرال در استان‌های خوزستان، اصفهان، مرکزی و چهارمحال و بختیاری دریافتند که زنجبیل، آویشن و دارچین پرمصرف‌ترین گیاهان در بین مردم بود.

در طب سنتی ایران گیاهان مختلفی برای کاهش اضطراب و استرس و ایجاد آرامش ذکر شده است لکن هنوز تحقیق جامعی از نظر بررسی گرایش مردم به این گیاهان انجام نشده است. از این‌رو پژوهش حاضر برای اولین بار برای بررسی میزان شناخت و گرایش مردم به گیاهان دارویی آرام‌بخش، با در نظر گرفتن تقریباً تمام گیاهان دارویی آرام‌بخش و مؤثر بر سیستم عصبی در طب سنتی (۲۱ گیاه هدف) و در یکی از مهم‌ترین و در معرض خطرترین گروه‌های جامعه یعنی کارمندان طراحی و انجام پذیرفت.

مواد و روش‌ها

معرفی منطقه مورد مطالعه

شهرستان اردستان، در شمال استان اصفهان، در جنوب کویر نمک، در ۳۳ درجه و ۲۳ دقیقه پهنای شمالی و ۵۲ درجه و ۲۲ دقیقه طول شرقی قرار دارد. از شمال به استان سمنان و گرمسار، از باختر به شهرستان‌های کاشان، نطنز و برخوار و میمه، از خاور به شهرستان نائین و از جنوب به شهرستان‌های اصفهان و نائین محدود است. آب و هوای این شهرستان گرم و خشک بوده و بیش‌ترین درجه حرارت در تیر و مرداد و کم‌ترین آن در دی و بهمن است. پوشش گیاهی این ناحیه از گونه استپ بیابانی است. کوه‌های غیرمنظمی از شعبه‌های کوه کرکس، از جنوب شهرستان می‌گذرد و از سطح دریا یک هزار و ۲۰۷ متر ارتفاع دارد.

روش تحقیق

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و به لحاظ ماهیت روش مطالعه، توصیفی-تحلیلی است. ابزار تحقیق پرسش‌نامه ساختاریافته محقق ساخته با ۱۰ گویه عمومی، ۲۱ گویه نام گیاهان دارویی، ۱۲ گویه مرتبط با بیماری‌های مختلف سیستم عصبی، ۱۲ گویه مرتبط با روش مصرف و منبع شناخت، ۳ گویه مرتبط با تهیه و کاربرد و ۲۴ گویه مرتبط با متغیرهای مختلف گرایش (علاقه، شناخت، کالبد، اقتصادی) بود. این گویه‌ها بر اساس طیف درجه‌ای لیکرت (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد، خیلی زیاد) با کدگذاری ۱ تا ۵ تدوین و تنظیم گردید. در این پژوهش، جامعه آماری کارکنان اداره‌های جهاد کشاورزی، بانک کشاورزی، تعاون و روستایی، شبکه بهداشت و درمان، شبکه دامپزشکی و منابع طبیعی شهر اردستان بودند که با استفاده از فرمول کوکران حجم نمونه ۱۳۱ نفر برآورد گردید. روایی ابزار پژوهش با استفاده از نظر متخصصان مورد تأیید قرار گرفته است. به این منظور ابزار پژوهش در اختیار اساتید دانشگاه و صاحب‌نظران حوزه استفاده از گیاهان دارویی قرار گرفت. با دریافت نظرات اصلاحی ایشان و اعمال نظرات، پرسشنامه به روایی لازم دست یافت. پایایی ابزار پژوهش با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ به میزان ۰/۸۷۷ مورد تأیید قرار گرفت. نرم افزار مورد استفاده برای انجام تحلیل‌های توصیفی و آماری SPSS بود. علاوه بر تحلیل‌های توصیفی برای نتایج استنباطی از آزمون‌های آماری تی‌تک نمونه‌ای و فریدمن استفاده شد.

نتایج

بر اساس یافته‌های خصوصیات فردی و دموگرافیک، از تعداد ۱۳۱ نمونه پرسشنامه گردآوری شده ۷۰ نفر از پاسخ‌گویان مرد و ۶۱ نفر زن بوده‌اند. همچنین بیشترین افراد مورد مطالعه متعلق به گروه سنی ۳۶-۴۵ (۴۸/۹ درصد) با تحصیلات کارشناسی (۴۵/۸ درصد)، وضعیت متأهل (۹۰/۱ درصد)، دارای بیمه تأمین اجتماعی (۷۲/۵ درصد) و شاغل در شبکه بهداشت و درمان (۴۵/۰ درصد) بودند (جدول ۱).

نتایج توصیفی مرتبط با انواع گیاهان دارویی مورد استفاده مؤثر بر اعصاب نشان داد که نعناع با میانگین (۲/۸۶ درصد) بیشترین و مریم‌گلی با میانگین (۱/۲۳ درصد) کمترین میزان مصرف را نزد کارکنان شهر اردستان دارا بودند. هل با فراوانی ۲/۸۳ درصد، گل محمدی با ۲/۷۹ درصد و زعفران با ۲/۶۳ درصد به ترتیب در مرتبه‌های بعدی قرار گرفتند (جدول ۲). همچنین یافته‌ها حاکی از

آن بود که بیشترین و کمترین فراوانی دفعات مصرف گیاهان مؤثر بر اعصاب در هفته به ترتیب به صورت هفته‌ای یک بار (میانگین ۴۰/۵ درصد) و روزانه (۳/۱ درصد) بود (جدول ۳). از سوی دیگر مصرف این گیاهان در شب قبل از خواب با میانگین ۵۵ درصد و در هنگام صبح با میانگین ۲/۳ درصد به ترتیب بیشترین و کمترین فراوانی از نظر زمان مصرف را داشتند (جدول ۴).

جدول ۱. خصوصیات فردی و دموگرافیک افراد پاسخ‌گو

متغیر	تعداد	درصد
جنسیت	مرد	۷۰
	زن	۶۱
سن	کمتر از ۲۵ سال	۴
	بین ۲۶-۳۵	۳۸
	بین ۳۶-۴۵	۶۴
	بین ۴۶-۵۵	۲۵
میزان تحصیلات	بین ۵۶-۶۵	۰
	دیپلم	۱۸
	کاردانی	۲۹
	کارشناسی	۶۰
	کارشناسی ارشد	۲۰
وضعیت تأهل	دکتر و بالاتر	۴
	متاهل	۱۱۸
بیمه درمانی	مجرد	۱۳
	تأمین اجتماعی	۹۵
محل اشتغال	تأمین درمان	۳۶
	جهاد کشاورزی	۳۰
	بانک کشاورزی	۱۳
	تعاون روستایی	۱۰
	شبکه بهداشت و درمان	۵۹
	شبکه دامپزشکی	۷
میزان درآمد	منابع طبیعی	۱۲
	یک تا دو میلیون	۱۸
	دو تا سه میلیون	۵۴
	سه تا چهار میلیون	۴۵
مدت اشتغال	بیش از چهار میلیون	۱۴
	۰-۱۰	۴۵
	۱۱-۲۰	۵۲
	۲۱-۳۰	۳۳
محل سکونت	بالاتر از ۳۰	۱
	اردستان	۹۸
	زواره	۲۸
نوع مسکونی	مهاباد	۵
	اجاره‌ای	۱۵
	سازمانی	۳
	شخصی	۱۰۶
	سایر	۷

جدول ۲. فراوانی گیاهان دارویی مورد استفاده مؤثر بر اعصاب

نام گیاه	نام علمی	خانواده	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین
گل‌گاوزبان	<i>Echium amoenum</i> Fisch. & C.A. Mey	Boraginaceae	۳۸	۴۵	۲۹	۱۷	۲	۲/۲۴
اسطوخودوس	<i>Lavandula angustifolia</i> Mill.	Lamiaceae	۶۷	۵۰	۱۱	۳	۰	۱/۶۲
بابونه	<i>Matricaria chamomilla</i> L.	Asteraceae	۷۷	۳۸	۱۰	۶	۰	۱/۵۸
بادرنجبویه	<i>Melissa officinalis</i> L.	Lamiaceae	۸۳	۳۷	۸	۳	۰	۱/۴۷
گل‌ساعتی	<i>Passiflora edulis</i> Sims	Passifloraceae	۸۶	۳۸	۶	۱	۰	۱/۴۰
سنبل‌الطیب	<i>Valeriana officinalis</i> L.	Caprifoliaceae	۸۲	۳۱	۱۱	۷	۰	۱/۵۶
رازک	<i>Humulus lupulus</i> L.	Cannabaceae	۹۹	۲۷	۴	۱	۰	۱/۲۹
رزماری	<i>Rosmarinus officinalis</i> L.	Lamiaceae	۹۲	۲۵	۸	۴	۲	۱/۴۷
نعناع	<i>Mentha spicata</i> L.	Lamiaceae	۱۶	۳۲	۴۹	۲۲	۲	۲/۸۶
علف‌چای (گل‌راعی)	<i>Hypericum perforatum</i> L.	Hypericaceae	۷۶	۴۴	۸	۱	۲	۱/۵۴
بهار نارنج	<i>Citrus × aurantium</i> L.	Rutaceae	۷۱	۲۹	۱۸	۱۳	۰	۱/۷۹
به‌لیمو	<i>Aloysia citrodora</i> Paláu	Verbenaceae	۷۰	۳۱	۱۷	۱۲	۱	۱/۸۰
گل‌محمدی	<i>Rosa × damascena</i> Herrm	Rosaceae	۲۱	۳۰	۴۵	۲۵	۱۰	۲/۷۹
دارچین	<i>Cinnamomum verum</i> J.Presl	Lauraceae	۴۰	۳۴	۳۴	۱۴	۹	۲/۳۷
بیدمشک	<i>Salix aegyptiaca</i> L.	Salicaceae	۵۸	۳۸	۲۳	۹	۳	۱/۹۴
زعفران	<i>Crocus sativus</i> L.	Iridaceae	۲۷	۳۱	۴۷	۱۶	۱۰	۲/۶۳
عنانب	<i>Ziziphus jujuba</i> Mill.	Rhamnaceae	۶۶	۴۶	۱۰	۸	۱	۱/۷۲
چای‌سبز	<i>Camellia sinensis</i> (L.) Kuntze	Theaceae	۷۷	۳۱	۷	۱۲	۴	۱/۷۴
مریم‌گلی	<i>Salvia officinalis</i> L.	Lamiaceae	۱۰۶	۲۱	۳	۱	۰	۱/۲۳
مرزنجوش	<i>Origanum majorana</i> L.	Lamiaceae	۱۰۶	۱۹	۳	۱	۲	۱/۲۷
هل	<i>Elettaria cardamomum</i> (L.) Maton	Zingiberaceae	۱۲	۳۹	۴۹	۲۱	۱۰	۲/۸۳
کل								۱/۷۳

جدول ۳. فراوانی دفعات مصرف گیاهان مؤثر بر اعصاب در هفته

گویه	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی تجمعی
هر روز	۴	۳/۱	۳/۱
یک روز در میان	۱۶	۱۲/۲	۱۲/۲
دو بار در هفته	۳۲	۲۴/۴	۲۴/۴
هفته‌ای یک بار	۵۳	۴۰/۵	۴۰/۵
سایر	۲۶	۱۹/۸	۱۹/۸
مجموع	۱۳۱	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰

جدول ۴. فراوانی متغیرهای زمان استفاده از گیاهان مؤثر بر اعصاب

زمان مصرف	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی تجمعی
صبح	۳	۲/۳	۲/۳
عصر	۳۶	۲۷/۵	۲۷/۵
شب قبل از خواب	۷۲	۵۵/۰	۵۵/۰
سایر	۲۰	۱۵/۳	۱۵/۳
مجموع	۱۳۱	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰

بر اساس نتایج ادویه و چاشنی در غذاها (۲/۷۷ درصد) یکی از مهم‌ترین شیوه‌های استفاده از گیاهان آرام‌بخش توسط پاسخ‌گویان بود و استفاده از اسانس جهت درمان (۱/۴۳ درصد) کمترین شیوه استفاده قلمداد شد. یافته‌های استنباطی آزمون تی نشان داد که تمام شیوه‌های مصرف با سطح اطمینان ۹۹ درصد معنی‌دار بودند؛ اما به دلیل منفی شدن حدود بالا و پایین اطمینان اثر تمام گویه‌ها در حد کمتر از میانگین آزمون بود. به عبارت دیگر می‌توان چنین استنباط نمود در بین کارمندان مورد بررسی، اعتقادی به مصرف گیاهان دارویی به شیوه‌های ذکر شده وجود نداشته است (جدول ۵). همچنین نتایج جدول ۶ نشان داد که کارمندان، برای تهیه گیاهان مؤثر بر اعصاب، خرید گیاه خشک (۴۲/۷ درصد) را در اولویت قرار دادند و نسبت به خرید گیاه تازه (۱/۵ درصد) کمترین تمایل را نشان دادند.

یافته‌ها بیانگر آن است که شناخت شخصی نسبت به خواص درمانی گیاهان با فراوانی ۲/۲۸ درصد اولین منبع و مطمئن‌ترین منبع دریافت اطلاعات در مورد این گیاهان از سوی کارمندان مورد مطالعه بود و از نگاه ایشان جایگاه تبلیغات رسانه‌ها و فضای مجازی با فراوانی ۱/۸۹ درصد آخرین روش دریافت اطلاعات محسوب می‌شد (جدول ۷).

جدول ۵. یافته‌های استنباطی آزمون تی در زمینه نحوه مصرف گیاهان مؤثر بر اعصاب

گویه	آماره تی	میانگین	درجه آزادی	میانگین آزمون = ۳		وضعیت اثرگذاری
				سطح معناداری	میانگین تفاوت	
دم‌کرده	-۴/۰۶۲	۲/۵۲	۱۳۰	۰/۰۰۰	۰/۴۸۰	کم اثر
جوشانده	-۷/۷۸۴	۲/۱۸	۱۳۰	۰/۰۰۰	۰/۸۲۱	کم اثر
عرقیات	-۵/۶۱	۲/۴۵	۱۳۰	۰/۰۰۰	۰/۵۵۲	کم اثر
اسانس گیاه	-۱۳/۴۸۱	۱/۴۳	۱۳۰	۰/۰۰۰	۱/۵۷۴	کم اثر
خوراکی (خام خوری)	-۸/۴۳۸	۱/۸۸	۱۳۰	۰/۰۰۰	۱/۱۱۹	کم اثر
ادویه و چاشنی در غذاها	-۲/۱۷۱	۲/۷۷	۱۳۰	۰/۰۳۲	۲/۲۲۶	کم اثر

جدول ۶. فراوانی متغیرهای نحوه تهیه گیاهان مؤثر بر اعصاب

گویه	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی تجمعی
خرید محصولات دارویی از این گیاهان در داروخانه‌ها	۳۲	۲۴/۴	۲۴/۴
خرید گیاه خشک	۵۶	۴۲/۷	۴۲/۷
خرید گیاه تازه	۲	۱/۵	۱/۵
خرید فرآورده‌های این گیاهان مانند عرقیات، دمنوش‌های آماده و ...	۱۹	۱۴/۵	۱۴/۵
خرید محصولات ترکیبی از چند گیاه از عطاری‌ها	۲۲	۱۶/۸	۱۶/۸
مجموع	۱۳۱	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰

جدول ۷. فراوانی شیوه شناخت کارمندان از گیاهان دارویی مؤثر بر اعصاب

گوپه	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین
شناخت شخصی نسبت به خواص درمانی گیاهان	۴۱	۳۷	۳۳	۱۵	۵	۲/۲۸
تجویز از طرف عطاری‌ها و طبیبان سنتی	۵۴	۴۱	۲۳	۱۱	۲	۱/۹۸
تجویز از طرف پزشک	۵۲	۵۰	۲۰	۸	۸	۱/۹۰
به خاطر سفارش و تبلیغات و تجربه آشنایان و خانواده	۴۳	۴۱	۳۴	۱۲	۱	۲/۱۴
به خاطر سفارش گیاهان دارویی در آیات و روایات	۴۴	۵۰	۲۲	۹	۶	۲/۱۱
تبلیغات رسانه‌ها و فضای مجازی	۵۶	۴۶	۱۸	۹	۲	۱/۸۹
کل						۲/۰۵

جدول ۸. یافته‌های استنباطی آزمون تی برای بررسی هدف درمانی

وضعیت اثرگذاری	حد متوسط: ۳					بعد	
	اطمینان در سطح ۹۵٪		تفاوت میانگین	سطح معناداری	اماره‌ی تی		زیرمعیارها
	کرانه بالا	کرانه پایین					
کم اثر	-۰/۳۱	-۰/۷۰	-۰/۵۰۴	۰/۰۰۰	-۵/۰۶۱	رفع خستگی	
کم اثر	-۰/۲۲	-۰/۶۲	-۰/۴۲۰	۰/۰۰۰	-۴/۱۳۱	آرامش‌بخش	
کم اثر	-۰/۵۳	-۰/۸۷	-۰/۷۰۲	۰/۰۰۰	-۸/۰۵۷	رفع اضطراب و استرس	
کم اثر	-۰/۶۱	-۰/۹۳	-۰/۷۷۱	۰/۰۰۰	-۹/۴۶۰	شادی‌آور و خنده‌آور	
کم اثر	-۰/۸۳	-۱/۱۲	-۰/۹۷۷	۰/۰۰۰	-۱۳/۳۷۲	خواب‌آور (درمان کم‌خوابی و بی‌خوابی)	
کم اثر	-۱/۱۳	-۱/۳۹	-۱/۲۶۰	۰/۰۰۰	-۱۸/۷۱۰	ضد تشنج	
کم اثر	-۰/۹۷	-۱/۲۵	-۱/۱۰۷	۰/۰۰۰	-۱۵/۵۳۱	رفع طپش قلب	
کم اثر	-۱/۱۸	-۱/۴۳	-۱/۳۰۵	۰/۰۰۰	-۲۰/۶۹۰	رفع وسواس	
کم اثر	-۱/۰۶	-۱/۳۶	-۱/۲۱۴	۰/۰۰۰	-۱۵/۹۹۹	رفع سردرد عصبی	
کم اثر	-۰/۸۹	-۱/۲۲	-۱/۰۵۳	۰/۰۰۰	-۱۲/۴۱۴	رفع افسردگی	
کم اثر	-۱/۱۶	-۱/۴۲	-۱/۲۹۰	۰/۰۰۰	-۲۰/۲۷۱	تیک‌های عصبی	
کم اثر	-۰/۶۷	-۱/۰۳	-۰/۸۴۷	۰/۰۰۰	-۹/۲۴۹	تقویت اعصاب	
کم اثر	-۰/۸۰	-۱/۱۱	-۰/۹۵۴	۰/۰۰۰	-۱۲/۷۴۵	کل	

نتایج حاصل از آماره‌های استنباطی آزمون تی در زمینه هدف درمانی گیاهان مؤثر بر اعصاب از نظر نوع بیماری مرتبط با سیستم عصبی در جدول ۸ نشان داده شده است که بر اساس آن علی‌رغم معنی‌داری در سطح احتمال ۹۹ درصد اما کرانه‌های بالا و پایین گویه‌ها منفی بود. منفی شدن حدود بالا و پایین اطمینان نشانگر آن است اثر گویه‌ها کمتر از متوسط آزمون بوده است و در نتیجه کم اثر بودند.

همچنین نتایج بررسی تکمیلی نوع بیماری‌ها، طبق آزمون فریدمن (سطح معناداری ۰/۰۰۰) نشان داد میانگین مصرف در مورد بیماری‌های مختلف با یکدیگر متفاوت است (جدول ۹). بر این اساس مصرف گیاهان دارویی برای رفع خستگی و آرامش‌بخشی دارای مصرف خیلی زیاد و برای رفع اضطراب و استرس، شادی‌آور و خنده‌آور، خواب‌آور (درمان کم‌خوابی و بی‌خوابی) و تقویت اعصاب دارای مصرف زیاد بودند.

به منظور شناسایی عوامل مختلف مؤثر بر انگیزه و گرایش کارمندان شهر اردستان به مصرف گیاهان مؤثر بر اعصاب، شاخص‌های علاقه، شناخت، کالبدی و اقتصادی با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای مورد بررسی قرار گرفتند که نتایج آن در

جدول ۹. یافته‌های استنباطی آزمون فریدمن برای بررسی کاربردهای درمانی گیاهان مؤثر بر اعصاب کارکنان

هدف درمانی	میانگین	میزان مصرف
رفع خستگی	۸/۰۱	مصرف خیلی زیاد
آرامش‌بخش	۸/۱۴	مصرف خیلی زیاد
رفع اضطراب و استرس	۷/۴۰	مصرف زیاد
شادی‌آور و خنده‌آور	۷/۳۵	مصرف زیاد
خواب‌آور (درمان کم‌خوابی و بی‌خوابی)	۶/۷۰	مصرف زیاد
تقویت اعصاب	۶/۷۲	مصرف زیاد
ضد تشنج	۵/۶۰	مصرف کم
رفع طپش قلب	۶/۰۳	مصرف کم
رفع وسواس	۵/۲۷	مصرف کم
رفع سردرد عصبی	۵/۴۷	مصرف کم
رفع افسردگی	۶/۰۳	مصرف کم
تیک‌های عصبی	۵/۲۷	مصرف کم

جدول ۱۰ نشان داده شده است. بر این اساس در شاخص علاقه تمام گویه‌ها، با توجه به سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ و نیز منفی بودن کرانه‌های پایین و کرانه‌های بالا کمتر از میانگین، در گرایش به مصرف گیاهان دارویی مؤثر بر اعصاب کم اثر یا با تأثیر متوسط بودند. از سوی دیگر در شاخص شناخت، تمام گویه‌ها با سطح اطمینان ۹۹ درصد اثرگذار بودند که حاکی از شناخت کامل کارمندان از گیاهان دارویی مؤثر بر اعصاب است. در زمینه شاخص کالبدی نیز عمدتاً گویه‌ها یا کم اثر و یا در حد اثرگذاری متوسط بودند. اما در زمینه اقتصادی، تمام گویه‌ها به جز گویه (خرید داروهای گیاهی مؤثر بر اعصاب نسبت به داروهای شیمیایی هزینه کمتری دارد) با سطح احتمال یک درصد خطا بر این انگیزه و گرایش اثرگذار شناسایی شدند.

بحث

پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر گیاهان دارویی بر اعصاب کارکنان ادارات، جهاد کشاورزی، بانک کشاورزی، تعاون و روستایی، شبکه بهداشت و درمان، شبکه دامپزشکی و منابع طبیعی شهر اردستان صورت گرفت. از آنجاکه بیشترین گروه پاسخ‌گویان کارمندان در محدوده سنی ۳۶-۴۵ سال و با سطح تحصیلات کارشناسی بودند این نتیجه حاصل می‌گردد که با توجه به افزایش سطح آگاهی مردم و افزایش سطح سواد در میان جامعه امروزی استفاده از گیاهان دارویی نیز افزایش یافته است (Paryab et al., 2014).

نتایج نشان داد که از بین گیاهان مورد مطالعه، گیاه نعنای با میانگین ۲/۸۶ درصد بیشترین مصرف و مریم‌گلی با میانگین مصرف ۱/۲۳ درصد دارای کمترین میزان مصرف نزد کارکنان اداره‌های مختلف شهر اردستان بودند. در مطالعه Ghavam و همکاران (۲۰۱۸) در بررسی تحلیل نقش عوامل اجتماعی و اقلیمی بر کاربرد گیاهان دارویی به وسیله زنان در کاشان و Ghavam and Kiani Salami (۲۰۱۸) در زمینه مصرف گیاهان دارویی در بین کل مردم کاشان نیز نعنای دارای رتبه اول بود. در طب سنتی از نعنای به عنوان مقوی معده، بادشکن، ضد درد، ضد تشنج، آرام‌کننده اعصاب استفاده می‌شود (Abdolmaleki et al., 2013). در این پژوهش هل، گل محمدی و زعفران در رده‌های بعدی انتخاب توسط کارمندان قرار گرفتند. هل در طب سنتی خواص گرم‌بخش و انرژی‌زا دارد. از این رو به بهبود روحیه و بازیابی انرژی و توان از دست رفته کمک می‌کند (Sharma et al., 2011). عقیلی شیرازی (۱۷۷۰-۱۷۷۰ م) در کتاب معروف خود "انبار داروها" اثرات دارویی گل محمدی را به عنوان یک تونیک مغز و ضد درد در انواع بیماری‌ها شرح داده است (Aghili Shirazi, 2009). از مهم‌ترین خواص گل محمدی کاهش افسردگی، اندوه و استرس، سردرد و میگرن است. Gholami و همکاران (2019) در بررسی تأثیر رایحه درمانی با اسانس گل محمدی بر اضطراب پرستاران شاغل در بخش اورژانس دریافتند که اثرات این اسانس مثبت و قابل توجه است. Tazakori و همکاران (۲۰۱۶) نیز اثر عصاره خوراکی گل محمدی را بر اضطراب بیماران بستری در بخش مراقبت ویژه قلب اثبات کردند.

¹ Drug store

جدول ۱۰. شناسایی اثر شاخص‌های علاقه، شناخت، کالبدی و اقتصادی در گرایش به استفاده از گیاهان دارویی مؤثر بر اعصاب

ارزیابی شاخص	اطمینان در سطح ۹۵%		تفاوت میانگین	سطح معناداری	آماره‌ی تی	شاخص	گویه
	کرنانه بالا	کرنانه پایین					
متوسط	۰/۱۷	-۰/۲۴	-۰/۰۳۸	-۰/۰۳۶۶	۰/۷۱۵	علاقه	به مصرف گیاهان دارویی برای مشکلات عصبی مختلف علاقه دارم
متوسط	۰/۰۳	-۰/۳۸	-۰/۱۷۶	-۱/۷۲۲	۰/۰۸۷		به مطالعه در زمینه گیاهان دارویی مقوی اعصاب و شناخت اثرات آن‌ها علاقه‌مند هستم
کم اثر	-۰/۱۶	-۰/۵۵	-۰/۳۵۹	-۳/۶۳۲	۰/۰۰۰		گیاهان دارویی مؤثر بر اعصاب را به دلیل عدم اثرات جانبی و شیمیایی و عدم ایجاد عارضه دوست دارم
کم اثر	-۰/۱۳	-۰/۲۸	-۰/۰۷۶	-۰/۷۳۶	۰/۴۶۳		نتایج رضایت‌بخش درمانی از گیاهان دارویی در زمینه اعصاب مرا به سمت مصرف آن‌ها ترغیب کرده است
متوسط	۰/۲۲	-۰/۲۰	-۰/۰۰۸	-۰/۰۷۲	۰/۹۴۳		کاهش ابتلا به بیماری‌های مختلف عصبی در اثر مصرف گیاهان دارویی باعث علاقه من به آن‌ها شده است
متوسط	۰/۳۱	-۰/۰۸	۰/۱۱۵	۱/۱۶۹	۰/۲۴۴		وجود گیاهان دارویی در دسترس در شهر اردستان سبب گرایش من به سمت مصرف این گیاهان شده است
اثرگذار	۱/۱۰	۰/۷۴	۰/۹۲۴	۱۰/۲۱۵	۰/۰۰۰	شناخت	تمام گیاهان دارویی مورد نیازم را برای مشکلات عصبی می‌شناسم
اثرگذار	۰/۸۶	۰/۵۳	۰/۶۹۵	۸/۱۴۸	۰/۰۰۰		اثرات درمانی (با توجه به موارد سؤال ۱۳) هر یک از این گیاهان دارویی را می‌شناسم
اثرگذار	۰/۹۸	۰/۶۵	۰/۸۱۷	۹/۶۶۶	۰/۰۰۰		تمام استانداردهای لازم برای فرآورده‌ها و محصولات دارویی مناسب برای اعصاب را می‌شناسم
اثرگذار	۱/۰۶	۰/۷۵	۰/۹۰۱	۱۱/۵۴۳	۰/۰۰۰		اثرات و عوارض جانبی هر یک از این گیاهان دارویی را می‌شناسم تمام استانداردهای لازم برای فرآورده‌ها و محصولات دارویی مناسب برای اعصاب را می‌شناسم
اثرگذار	۰/۸۸	۰/۵۱	۰/۶۹۵	۷/۳۵۸	۰/۰۰۰		شیوه مصرف مناسب (با توجه به موارد سؤال ۱۴) هر یک از گیاهان دارویی مؤثر بر اعصاب را کاملاً می‌دانم
اثرگذار	۰/۹۳	۰/۵۶	۰/۷۴۸	۸/۰۶۱	۰/۰۰۰		دفعات مصرف هر گیاه در طول یک دوره درمانی را به خوبی می‌دانم
کم اثر	-۰/۲۹	-۰/۶۸	-۰/۴۸۱	-۴/۸۹۰	۰/۰۰۰	کالبدی	مطمئن بودن عطاری در خرید گیاه توسط من تأثیر دارد
کم اثر	-۰/۴۰	-۰/۷۹	-۰/۵۹۶	-۷/۰۷۶	۰/۰۰۰		خالص بودن و کیفیت مناسب گیاه دارویی در خرید من تأثیر دارد
کم اثر	-۰/۲۸	-۰/۶۵	-۰/۴۶۶	-۴/۹۸۵	۰/۰۰۰		عطر و طعم و مزه و قیمت مناسب گیاهان و محصولات مختلف آن‌ها در انتخاب آن تأثیر دارد
متوسط	۰/۲۳	-۰/۱۹	۰/۰۲۳	۰/۲۱۴	۰/۸۳۱		نام تجاری و مشهور بودن شرکت تولیدی فرآورده و داروی گیاهی در انتخاب من تأثیر دارد
کم اثر	-۰/۳۸	-۰/۷۷	-۰/۵۷۳	-۵/۸۶۹	۰/۰۰۰		تازه بودن گیاه و جمع‌آوری آن از طبیعت در خرید من از گیاه تأثیر دارد
کم اثر	-۰/۱۴	-۰/۵۵	-۰/۳۴۴	-۳/۲۹۱	-۰/۰۰۱		بومی بودن گیاه دارویی در انتخاب من مؤثر است
اثرگذار	۰/۸۱	۰/۴۶	۰/۶۳۴	-۷/۰۲۸	۰/۰۰۰	اقتصادی	بخشی از هزینه ماهانه من صرف خرید گیاهان دارویی مؤثر بر اعصاب می‌شود
اثرگذار	۰/۷۴	۰/۴۰	۰/۵۷۳	۶/۶۰۲	۰/۰۰۰		مصرف گیاهان دارویی باعث کاهش هزینه‌های من در زمینه درمان بیماری‌های عصبی شده است
اثرگذار	۰/۵۰	۰/۱۴	۰/۳۲۱	۳/۶۰۷	۰/۰۰۰		قیمت گیاهان دارویی مؤثر بر اعصاب نسبت به کیفیتشان مناسب است
اثرگذار	۰/۴۸	۰/۱۰	۰/۲۹۲	۳/۰۰۳	۰/۰۰۳		خرید گیاه تازه و یا خشک نسبت به خرید فرآورده‌های آماده (عرقیات، دم‌نوش و...) هزینه کمتری دارد
اثرگذار	۰/۷۵	۰/۳۸	۰/۵۶۵	۶/۰۱۵	۰/۰۰۰		بخشی از گیاهان دارویی را از طبیعت بدون هزینه جمع می‌کنم
متوسط	۰/۲۵	-۰/۱۲	۰/۰۶۱	۰/۶۵۶	۰/۵۱۳		خرید داروهای گیاهی مؤثر بر اعصاب نسبت به داروهای شیمیایی هزینه کمتری دارد

Dabirifard و همکاران (۲۰۱۷) نیز گلاب را به عنوان یکی از گزینه‌های کاهش استرس و اضطراب برای زنان باردار عنوان کردند. نتایج این تحقیق نشان داد کارمندان ترجیح می‌دهند گیاهان مؤثر بر اعصاب را به صورت هفته‌ای یک بار و قبل از خواب شب مصرف کنند که با نتایج مطالعه پاریاب و رئیس زاده، که مراجعه‌کنندگان به مراکز درمانی مصرف روزانه را ارجح می‌دانستند

مخالف است (Paryab and Raeeszadeh, 2017). همچنین نتایج باقری و همکاران در رویکرد زنان شهر اصفهان نسبت به طب گیاهی بر مصرف ۲ تا ۳ بار در سال تأکید داشته است که با نتایج حاضر مغایر است (Bagheri et al., 2005). از این رو می‌توان دریافت با گذشت زمان انگیزه و دیدگاه مردم در زمینه استفاده از گیاهان دارویی بیشتر شده و این امر دفعات مصرف را از تعداد معدودی در سال ۸۴ به مصرف روزانه در سال ۹۳ افزایش داده است. این در حالی است در مطالعه حاضر در بین افراد تحصیل کرده و کارمند این مصرف به هفته کاهش یافته است. این امر نشان می‌دهد مردم کم‌کم در حال گرایش به مصرف تعادلی و درست گیاهان دارویی هستند. گیاهان دارویی علاوه بر مواد مؤثره دارای مواد دیگری هم هستند که می‌تواند عدم اثربخشی، بروز تداخلات با داروهای شیمیایی و حتی عوارض مسمومیت را به دنبال داشته باشد (Paryab et al., 2014). بر اساس جدول ۱۰، نتایج این مطالعه نیز تأکید می‌کند که مردم گویند «گیاهان دارویی مؤثر بر اعصاب را به دلیل عدم اثرات جانبی و شیمیایی و عدم ایجاد عارضه دوست دارم» را کم اثر در ایجاد انگیزه خود تلقی کردند؛ بنابراین می‌توان دریافت کارمندان به خوبی دریافته‌اند که مصرف خودسرانه و بیش از حد از گیاهان دارویی مجاز نیست.

مهم‌ترین شیوه استفاده از گیاهان آرام‌بخش توسط کارمندان ادویه و چاشنی در غذاها بود که با نتایج Ghavam and Kiani Salami, (2019) در کاشان متفاوت است. این امر با نتایج ارجحیت خرید گیاه به صورت خشک هم‌راستا است (Ghavam and Kiani Salami, 2019). بر اساس یافته‌ها، کارمندان ترجیح می‌دهند که خود اطلاعات درمانی گیاهان مؤثر بر سیستم عصبی را به دست بیاورند که با نتایج باقری و همکاران مطابقت دارد. این منبع آگاهی با این گروه سنی ۳۶-۴۵ (میانگین ۴۰ سال) کاملاً مطابق است زیرا افراد در این سن عمدتاً به تجربه نسبی دست یافته‌اند و غالباً بر اساس تجربیات شخصی خویش به مداوای بیماری‌ها با گیاهان دارویی می‌پردازند (Bagheri et al., 2005). سفارش و تجربه آشنایان در مرتبه بعدی شناخت کارمندان بود که با نتایج قوام و کیانی سلمی مطابقت دارد (Ghavam and Kiani Salami, 2018). به نظر می‌رسد بخشی از کارمندان علاقه‌مند به تکمیل اطلاعات خود در زمینه گیاهان دارویی از طریق تجربه گذشته‌گان و دانش بومی هستند؛ زیرا عمدتاً افراد باتجربه و مسن به یک دانش بومی در زمینه مصرف گیاهان دارویی دست یافته‌اند؛ از این رو استفاده از تجربیات دیگران برای کسب آگاهی منطقی به نظر می‌رسد. همچنین در رتبه سوم منبع اطلاعات، آموزه‌های اسلام است که تأکیدی دیگر بر شناخت کارمندان از طب سنتی و اسلامی است. جایگاه تبلیغات رسانه‌ها و فضای مجازی از نظر کارمندان در کمترین رتبه اهمیت است که با نتایج قوام و کیانی کاملاً منطبق و با نتایج جوانبخت و اسمعیلی مغایر است. این امر کمبود و مناسب نبودن شیوه تبلیغات در کاربرد گیاهان دارویی در رسانه‌ها و فضای مجازی را نشان می‌دهد (Ghavam and Kiani Salami, 2018; Javanbakht et al., 2014).

از یک سو با توجه به نتایج جدول تی، تمام اهداف درمانی از نظر کارمندان کم اثر قلمداد شدند. لکن نتایج تکمیلی آزمون فریدمن حاکی از آن بود که مصرف گیاهان با اهداف رفع خستگی و آرامش‌بخش در بین کارمندان با سطح مصرف خیلی زیاد و رفع اضطراب و استرس، شادی‌آور و خنده‌آور، خواب‌آور (درمان کم‌خوابی و بی‌خوابی) و تقویت اعصاب عصبی با سطح مصرف زیاد برآورد شد. به نظر می‌رسد در قشر کارمند مهم‌ترین هدف رسیدن به آرامش و کاستن خستگی حاصل از کار روزانه است. این امر ناشی از آن است که کارمندان بخش عمده‌ای از ساعات روز را در سر کار برای کسب معاش می‌گذرانند. از این رو تلاش می‌کنند برای بودن در کنار خانواده و نیز برای داشتن یک خواب راحت شبانه و آماده شدن برای کار فردا خستگی خود را با گیاهان دارویی کاهش داده یا رفع کنند.

در تحلیل شاخص‌های مؤثر بر گرایش به این دسته از گیاهان دارویی در بین کارمندان همان‌طور که یافته‌ها نشان داد در شاخص علاقه، هیچ کدام از گویه‌های مورد سؤال اثرگذار نبودند. کم‌اثرترین گویه‌ها در این بعد «اثر ترغیبی نتایج رضایت‌بخش درمانی از گیاهان دارویی و عدم اثرات جانبی و شیمیایی و عدم ایجاد عارضه» بود که با نتایج Ghavam و همکاران (۲۰۱۸) همسو و با نتایج Abbasi Qaracheh Nerloo و Pahlavan Sharif (۲۰۱۷) و Noor Hosseini و همکاران (۲۰۱۷) مغایر است. به نظر می‌رسد کارمندان به نتایج رضایت‌بخشی در زمینه درمان با گیاهان دارویی در زمینه سیستم عصبی دست نیافته‌اند و بر این باور هستند که ممکن است گیاهان دارویی هم دارای عوارض جانبی باشند. در شاخص شناخت تمام گویه‌ها نظیر شناخت کامل اثرات درمانی، عوارض جانبی، شیوه مصرف، دفعات مصرف، محصولات استاندارد گیاهان دارویی اثرگذار بوده‌اند که با نتایج Ghavam

و همکاران (۲۰۱۸) کاملاً مطابق است. از آنجا که بر اساس نتایج، بخش عمده این شناخت کامل از گیاهان دارویی مؤثر بر اعصاب توسط کارمندان از طریق شناخت شخصی و به دور از فضای مجازی کسب شده است می‌توان دریافت که مطالعه و کسب تجربه از آگاهان بومی و آموزه‌های اسلام توانسته است جایگاه مهمی در بین افراد تحصیل کرده و کارمند داشته باشد. همچنین از بعد کالبدی و زیربنایی تنها نام تجاری و مشهور بودن شرکت تولیدی فرآورده گیاهی به طور متوسط در انگیزه و گرایش این افراد اثر داشته است و سایر موارد کم اهمیت بودند که با نتایج حیدرزاده و همکاران مغایر است (Heidarzadeh et al., 2016). از بعد اقتصادی و صرف هزینه برای این دسته از گیاهان دارویی، کیفیت مناسب و کاهش هزینه خرید گیاهان دارویی در مقایسه با فرآورده‌ها و نیز داروهای گیاهی از عوامل اصلی گرایش تلقی شده‌اند و کارمندان بخشی از درآمد ماهیانه خود را صرف خرید گیاهان دارویی مؤثر بر اعصاب می‌کنند. از سوی دیگر بر اساس نتایج دموگرافیک، درآمد کارمندان عمدتاً در حدود دو تا سه میلیون بود و تحت پوشش بیمه تأمین اجتماعی یا خدمات درمانی بودند. به نظر می‌رسد کارمندان با وجود برخورداری از شرایط بیمه و اینکه نسبت به افراد فاقد بیمه نگرانی صرف هزینه‌های سنگین درمانی را ندارند باز هم به مصرف گیاهان دارویی مؤثر بر سیستم اعصاب روی می‌آورند که با نتایج Dehghanpour و Dehghanizadeh (۲۰۱۳) مطابقت دارد. ذکر این نکته ضروری است که کارمندان این هزینه را برای خرید گیاهان دارویی با کیفیت و فاقد مرحله فرآوری صرف می‌کنند که نشانگر آن است که به محصولات و فرآورده‌ها اطمینان زیادی ندارند. لذا رعایت استانداردهای تولید و فرآوری و بسته‌بندی داروهای گیاهی باید با دقت بیشتری انجام شود تا گرایش برای خرید آن‌ها افزایش یابد و این امر هم‌زمان باید با تبلیغات و فرهنگ‌سازی باشد. بر اساس یافته‌ها کارمندان اذعان داشتند که علاقه‌مند هستند بخشی از گیاهان دارویی را از طبیعت بدون هزینه جمع کنند که با نتایج قوام و سلیمانی‌نژاد در اصفهان همسو است (Ghavam and Soleimaninejad, 2021). طبیعی بودن و عدم دخالت انسان در مرحله کشت می‌تواند تأثیر فراوانی بر مواد مؤثره گیاهان داشته باشد اما باید دقت نمود که این امر منجر به تخریب مراتع و طبیعت و انقراض گیاهان دارویی نشود. بنابراین باید تلاش شود که بسیاری از گونه‌های گیاهان دارویی با توجه به شرایط بوم‌شناختی منطقه رشد خود کشت شوند و این مهم بدون دخالت بسیاری از کودهای نامناسب و علف‌کش‌های شیمیایی باشد تا مردم اطمینان بیشتری به گیاهان کشت شده داشته باشد.

نتیجه‌گیری

در مجموع می‌توان نتیجه گرفت کارمندان که عمدتاً با سطح تحصیلات بالاتر از دیپلم هستند و در سن میان‌سالی قرار دارند دیدگاه شخصی خود را در زمینه کسب آرامش از گیاهان دارویی پس از خستگی کار از مطالعه و دقت فردی و گاه تجربه و دانش بومی سنتی و اسلامی کسب کرده‌اند و با شناخت و آگاهی کامل به انتخاب و استفاده دست می‌زنند.

منابع

- پاریاب، مرضیه، و رئیس‌زاده، مهدیه (۱۳۹۶). بررسی میزان و علل مصرف گیاهان دارویی در مراجعه‌کنندگان به مراکز درمانی تخصصی استان فارس در سال ۱۳۹۳. *سلامت جامعه*، ۱۰(۲)، ۶۲-۷۱.
- جوان‌بخت، عذراء، و اسمعیلی، سمیرا (۱۳۹۳). مطالعه ترجیحات افراد مختلف برای مصرف گیاهان دارویی در شهر تبریز. *اقتصاد و توسعه کشاورزی*، ۲۸(۱)، ۶۴-۷۰.
- دهقان پور، حامد، و دهقانی زاده، حمیده (۱۳۹۳). بررسی عوامل اقتصادی و اجتماعی مؤثر بر مصرف گیاهان دارویی در شهر یزد از دیدگاه مردم. *تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران*، ۳۰(۱)، ۵۷-۶۷.
- زالی، سیدحسین، حشمتی، سارا، حشمتی، سماء، و روستایی، فاطمه (۱۳۸۹). معرفی گیاهان دارویی مؤثر در پیشگیری و درمان بیماری سرطان. *همایش ملی گیاهان دارویی*.
- شاهین فر، جواد، زراعتی، حسین، نسیمی، فاطمه، و شجاعی، سعید (۱۳۹۶). بررسی تأثیر گیاهان دارویی بر اضطراب. *مجله طب سنتی اسلام و ایران*، ۸(۲)، ۲۲۲-۲۰۹.
- عباسی قراچه نرلو، مریم، و پهلوان شریف، مریم (۱۳۹۶). مطالعه مردم شناختی کاربرد گیاهان دارویی در طب سنتی مطالعه موردی (شهرستان محلات). *مجله طب سنتی اسلام و ایران*، ۸(۲)، ۲۹۶-۲۸۳.

عقیلی شیرازی، محمد حسین (۱۳۸۸). مخزن الادویه (مخزن الادویه). تهران: دانشگاه علوم پزشکی تهران.

غفاری، علیرضا، پویا، فاطمه، و نعمتی، علی (۱۳۹۶). بررسی شیوع اضطراب در کادر پرستاری شاغل در بیمارستان‌های وابسته به دانشگاه علوم پزشکی کرمان. *طب و تزکیه*، ۱۰(۱)، ۲۰-۲۴.

قوام منصوره، زرگوش، زهرا، و کیانی سلمی، صدیقه (۱۳۹۷). تحلیل نقش عوامل اجتماعی و اقلیم بر کاربرد گیاهان دارویی به‌وسیله زنان (مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه کاشان در سال ۱۳۹۴). *فصلنامه طب مکمل*، ۸(۳)، ۲۴۳۲-۲۴۲۷.

قوام، منصوره، سعدان، محمد، نبی زاده سامانی، فائزه، آصفیان، سمیرا، و مسعودی مرغملکی، حمزه (۱۴۰۳). شناخت، نحوه مصرف، منبع تهیه و اثربخشی گیاهان دارویی آرام‌بخش در کاهش استرس ناشی از شیوع اپیدمی بیماری‌های ویرال از دیدگاه مردم استان‌های مرکزی، خوزستان، چهار محال و بختیاری و اصفهان. *مجله تاریخ پزشکی*، ۱۶(۱۴-۱۱).

قوام، منصوره، و سلیمانی نژاد، زینب (۱۴۰۰). مطالعه میزان مصرف گیاهان دارویی اکوسیستم‌های مرتعی و تعیین ویژگی‌های حرفه‌ای عرضه‌کنندگان این گیاهان در اصفهان. *انسان و محیط زیست*، ۱۹(۱) (۵۶ پیاپی)، ۸۹-۱۰۱.

قوام، منصوره، و کیانی سلمی، صدیقه (۱۳۹۷). تحلیل قومی بوتانیکی گیاهان دارویی کاشان. *اکوسیستم‌های طبیعی ایران*، ۹(۲)، ۱۰۳-۱۲۵.

مبینی، سیروس (۱۳۸۴). ترجمه. اختلالات اضطرابی آموزش، کنترل و درمان. انتشارات رشد. ص ۶۷.

مولوی نجومی، مرضیه، صادقی عابدینی، مرتضی، و رضوان طلب، رضا (۱۳۸۱). بررسی شیوع اضطراب در معلمان مقطع دبیرستان شهر تهران. *پایش*، ۱۱(۳)، ۴۷-۵۳.

نورحسینی، سیدعلی، فلاحی، اسماعیل، سمیع زاده، معصومه، و بهشتی پور، نوشین (۱۳۹۶). بررسی برتری نسبی مصرف گیاهان دارویی، داروهای گیاهی و داروهای شیمیایی بر اساس معیارهای اقتصادی و درمانی مطالعه موردی: شهرستان رشت. *تحقیقات اقتصاد کشاورزی*، ۹(۱) (پیاپی ۳۳)، ۷۱-۹۲.

References

- Abbasi Qaracheh Nerloo, M., & Pahlavan Sharif, M. (2017). Anthropological study of the use of medicinal plants in traditional medicine Case study (Mahallat city). *Journal of Traditional Medicine of Islam and Iran*, 8(1), 283-296. (in Persian)
- Abdolmaleki, A., Rajabi, A., & Sanginabadi, F. (2013). Evaluation of the analgesic and anti-inflammatory effects of aqueous extract of peppermint (*Mentha piperita*). *SJKU*., 18(1), 67-74.
- Aghili Shirazi, M. (2009). *Makhzan al-adviyah (The Storehouse of Medicaments)*. Tehran: Tehran University of Medical Sciences. (in Persian)
- Aziz, M. A., Adnan, M., Khan, A. H., Shahat, A. A., Al-Said, M. S., & Ullah, R. (2018). Traditional uses of medicinal plants practiced by the indigenous communities at Mohmand Agency, FATA, Pakistan. *Journal of ethnobiology and ethnomedicine*, 14(1), 1-16.
- Bagheri, A., Naghdi Badi, H., Movahedian, F., Makkizadeh, M., & Hemati, A. (2005). Evaluation of using herbal medicine in Isfahan women population. *Journal of Medicinal Plants*, 4(15), 81-93. (in Persian)
- Dabirifard, M., Maghsoudi, Z., Dabirifard, S., & Salmani, N. (2017). Frequency, Causes and How to Use Medicinal Herbs during Pregnancy. *The Iranian Journal of Obstetrics, Gynecology and Infertility*., 20(4), 66-75. (in Persian)
- Dehghanpour, H., & Dehghanizadeh, H. (2013). Evaluation of economic and social factors as use the herbal medicine in Yazd. *Medicinal and Aromatic Plants Research-Research*, 30(1), 57-67. (in Persian)
- Ghafari Nejad, A., Pooya, F., & Nemati, A. (2017). Prevalence of anxiety in nursing staff working in hospitals affiliated to Kerman University of Medical Sciences. *Journal of Medicine and Cultivation*, 10(1), 20-25. (in Persian)
- Ghavam, M., & Kiani Salami, S. (2019). Indicators affecting the tendency of women to use medicinal herbs (Case study: Employees of University of Kashan). *Human & Environment*. In Press. (in Persian)
- Ghavam, M., & Soleimanejad, Z. (2021). Study of the consumption of medicinal plants of rangeland ecosystems and determination of the professional characteristics of these plants in Isfahan. *Human & Environment*. 19(1), 89-101. (in Persian)

- Ghavam, M., Zargoosh, Z., & Kiani Salami, S. (2018). Investigating the role of socio-climatic factors in the use of medicinal plants by women (A Case Stud: University of Kashan Students in 2015). *cmja*, 8(3), 2427-2432. (in Persian)
- Ghavam, M., & Kiani Salami, S. (2018). Ethnobotanical Analysis of Medicinal Plants in Kashan. *Journal of Natural Ecosystems of Iran*, 9(2), 103-125. (in Persian)
- Ghavam, M., Saadan, M., Nabizadeh Samani, F., Asefian, S., & Masoudi Morghmaleki, H. (2024). Recognition, consumption, source of preparation and effectiveness of sedative medicinal plants in reducing stress caused by the epidemic of viral diseases from the point of view of the people of Markazi, Khouzestan, Chaharmahal and Bakhtiari and Isfahan provinces. *Medical History*, 16, e13. (in Persian)
- Gholami, M., Teimoori, F., Farsi, Z., & Rajaie, N. (2019). The Effect of Aromatherapy with Essential Oil of *Damascena* on the Anxiety of Nurses Working in the Emergency Department of the Selected Hospital of AJA University of Medical Sciences. *Medicine and Cultivation*, 5(4), 282-291. (in Persian)
- Heidarzadeh, S., Mohammadi, H., Shahnoushi, N., & Karbasi, A. (2016). Investigating the factors affecting the level of consumption of medicinal plant products. *Agricultural Economics*, 10(2), 49-68. (in Persian)
- Javanbakht, O., & Esmaili, S. (2014). A Study of the Preferences of People in Tabriz County on the Consumption of Herbal Medicine. *Journal of Agricultural Economics and Development*, 28(1), 64-70. (in Persian)
- Nojoumi, M., Sadeghi Abedini, M., & Rezvan Talab, (2002). R. Anxiety in high school teachers in Tehran, Iran. *Payesh*, 1(3), 47-53. (in Persian)
- Noor Hosseini, S. A., Fallahi, A., Samiuzadeh, M., & Beheshtipour, N. (2017). Comparative advantage of the use of medicinal plants, herbal medicines and chemical drugs based on economic and therapeutic criteria Case study: Rasht. *Agricultural Economics Research*, 9(1), 71-92. (in Persian)
- Paryab., M., & Raeeszadeh, M. (2017). The study of the rate and reasons of medical herb use by the patients visiting the specialized treatment centers in Fars Province in 2014. *Community Health Journal*, 10(2), 62-71. (in Persian)
- Saeidi, J., Khansari, Z., & Tozandejani, H. (2020). The effectiveness of *Melissa officinalis* and *Lavandula angustifolia* in anxiety of oil company employees. *Journal of Sabzevar University of Medical Sciences*, 26(6), 687-694.
- Shabaniyan, G., Rafieian, M., Shabaniyan, S., Homaei, S., & Shabaniyan, M. (2016). The comparative effect of *Valeriana officinalis* versus Diazepam on the state of anxiety before operation in female patients admitted in Kashani hospital. *Journal of Clinical Nursing and Midwifery*, 5(1), 58-66.
- Shahinfar, J., Zeraati, H., Nasimi, F., & Shojaei, S. (2017). Effect of Medicinal Plants on anxiety. *jiim*, 8(2), 209-222.
- Sharma, Sh., Sharma, J., & Kaur, G. (2011). Therapeutic uses of *Elettariacardomum*. *International Journal of Drug Formulation and Research*, 2(6), 102-108.
- Sharma, A., Sharma, D., Grewal, A. S., Bajaj, H., Yadav, M., Dhingra, A. K., & Chopra, B. (2024). Importance of indigenous knowledge in achieving environmental sustainability. In *Role of Green Chemistry in Ecosystem Restoration to Achieve Environmental Sustainability* (pp. 75-82). Elsevier.
- Soltani Nejad, S., Zeighami, M., Beirami, A., & Amirifar, A. (2020). Effect of *Echium Amoenum* on the Anxiety of College Students. *cmja*, 10(1), 46-55. (in Persian)
- Soltani, S. (2002). Family Management. vol. 4, Isfahan, Spring of Science.
- Tazakori, Z., Babaee, S., Karimollahi, M., Ahmadian-Attari, M., & Bayat, F. (2016). The effect of oral damask rose extract on anxiety of patients undergoing coronary angiography. *JHC*, 18(3), 207-216.
- Theodoridis, S., Drakou, E. G., Hickler, T., Thines, M., & Nogues-Bravo, D. (2023). Evaluating natural medicinal resources and their exposure to global change. *Lancet Planet Health*, 7(2), e155–e163.
- Zali, S. H., Heshmati, S., Heshmati, S., & Rural, F. (2010). National Conference on Medicinal Plants, Sari University of Agricultural Sciences and Natural Resources. (in Persian)